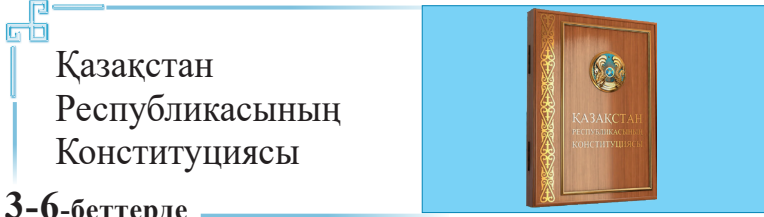
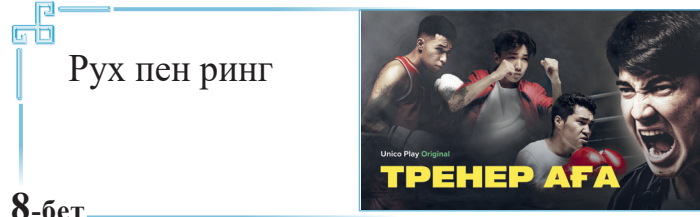

2-бет

3-6-беттерде

8-бет

РЕСМИ

2026 жылғы 15 наурызда республикалық референдум өткізу туралы ЖАРЛЫҚ

Қазақстан Республикасы Конституцияның 44-бабының 10) тармақшасына және «Республикалық референдум туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 18-бабына сәйкес ҚАУЛЫ ЕТЕМІН:

- 2026 жылғы 15 наурызда республикалық референдум өткізілсін.
- Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясының жобасы: «Жобасы бұқаралық акпарат құралдарында 2026 жылғы 12 ақпанда жарияланған Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясын қабылдайсыз ба?» деген сауал қойылып, республикалық референдумға шығарылсын.
- Осы Жарлық пен Конституцияның жобасы 2026 жылғы 12 ақпанда бұқаралық акпарат құралдарында ресми түрде жариялансын.
- Республикалық референдумға дайындық пен оны өткізу Референдумның орталық комиссиясының қызметін атқаратын Орталық сайлау комиссиясына, сондай-ақ референдумның аумақтық және учаскелік комиссияларының қызметін атқаратын аумақтық және учаскелік сайлау комиссияларына жүктелсін.
- Қазақстан Республикасының Үкіметі Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясымен, Қазақстан Республикасының басқа да орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдарымен бірлесіп, республикалық референдумды ұйымдастыру және өткізу бойынша қажетті шаралар қабылдасын.
- Осы Жарлық жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

Қазақстан Республикасының
Президенті Қ.ТОҚАЕВ

Астана, Ақорда, 2026 жылғы 11 ақпан
№ 1170

Конституциялық реформа: тарихи мүдде талабы

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев «Конституцияның жаңа жобасын Республикалық референдумға шығару туралы» Жарлыққа қол қойып, алты айдан астам уақыт ашық талқылانған Ата Заңның жаңа жобасы қазақстандықтардың талғам таразысына ұсынылды. «Бұл ән – бұрынғы әннен өзгере» демекші, бұл жобаның мазмұны да, маңызы да, мақсаты да – мүлдем бөлек. Сонымен, Тәуелсіздік тарихында тұңғыш рет ашық талқыланып, алғашында 30 адамнан тұратын жұмыс тобы, соңғы бір айда 130-дан астам мүшесі бар Конституциялық комиссияның саралауынан өтіп, ел азаматтарының 10 мыңға жуық ұсыныс-тілегін сараптаған, «адам – мемлекет үшін емес, мемлекет – адам үшін» деген тарихи қағида, адами құндылыққа негізделген «Халықтық Конституция» өзінің алғашқы қадамын жасады.

Міне, жаңа жобаның мән-мазмұнының тереңдігі оны талқылауға барша қазақстандықтардың қатысуында жатыр. Ата Заңымыздың он бойында тарихи мүдде тұр. Яғни, біз 15 наурыз күні ресми биліктің немесе әлдебір мақсатқа ой жұмылдырған топтың мүддесі үшін емес, жарқын болашақ үшін дауыс береміз.

Ерсін МҰСАБЕК,
«Ortalyq Qazaqstan»

«Келісіп пішкен тон келте болмайды»

Конституцияның жаңа жобасын талқылау барысында бастамашыл топ бұрынғы қателіктерге жол бермеді. Кез келген қоғамда мемлекеттік құндылықтарға зиян, ұлттық мүддеге нұқсан келтіретін қателіктер тарихи қателік болып саналады. Дағдарыс жағдайындағы қауырт қамданыс, сыртқы саясаттың салқыны, геосаяси ахуалдың тұрақсыздығы секілді сын-қатерлер қоғамдық тәуекелдерді күрделендіретіні тағы бар. Осы тұрғыдан алғанда, ел тарихындағы сәтсіз қадам, баянсыз бастамаларға кешіріммен қарауа болатын шығар... Ең маңыздысы – қателіктерді мезгілінде түзетіп, дәуір талабына бейімделу. «Әділетті Қазақстан» және «Заң мен тәртіп» қағидаттарының құқықтық тұғырнамасы өзек болған Ата Заңымыздың жаңа жобасындағы барлық нормалар еліміздің мыңдаған жылдық тарихынан және құндылықтар сабақтастығынан бастау алады.

Сонда да, жаңа жобаның ең басты артықшылығы – оны талқылауға жаппай халықтың зор белсенділігімен қатысуы.

Үй ішіндегі жиһаздардың орнын ауыстырудың өзі отбасылық қызу талқының шешімімен жүзеге аспай ма? Оның өзінде эстетикалық талғам тұрғысынан отбасы мүшелерінің алуан түрлі

көзқарас-пікірлері ескерілгенімен, бұл өзгерістің қолайлылық талаптарына жауап бере алатындай тиімділігі түпкі шешімнің мазмұнын құрайтыны белгілі. Ал, оның қасында тұтас бір мемлекеттің Конституциясын өзгертудің тарихи мәні мен құқықтық маңызы –

айтпаса да, түсінікті процесс. Алайда, екеуінде де жалқы логикаға сүйенеміз. Ол – жаңа келбет қалыптастыру талабы. Үлкен мемлекет үшін де, «шағын мемлекет» (отбасы) үшін де бұл талаптың маңызы зор. Ал, жаңа келбет қалыптастыру бастамасы келелі кеңес,

ашық диалог арқылы жүзеге асып жатса, реформаның өміршеңдігі – сол. Мұны қазақы ұғымдағы «Келісіп пішкен тон келте болмайды» деген қанатты қағидамен тұжырымдауға болады.

Мемлекеттік тіл – менің тілім

Жобаны талқылау барысында аса белсенділікпен, қызу эмоциямен таразыланған мәселенің бірі – Мемлекеттік

Өзгерістер бастауы

Әділет департаментінде өткен кездесуде жаңа Конституция жобасының саяси-құқықтық мазмұны сараланып, реформалардың құқық үстемдігін нығайтуға, адвокатура институтының мәртебесін арттыруға және азаматтардың құқықтарын қорғау тетіктерін күшейтуге бағытталғаны атап өтілді. Заң қауымдастығы өкілдері конституциялық өзгерістердің елдегі құқықтық жүйені жаңғыртудағы стратегиялық маңызына тоқталды.

Жамал СОВЕТҚЫЗЫ,
«Ortalyq Qazaqstan»

Кездесудің басты мақсаты – жаңа Конституция жобасында көзделген негізгі ережелерді, өзгерістер мен жаңашылдықтарды заң қауымдастығына жан-жақты түсіндіру. Жиын барысында құжаттың мазмұны таныстырылып, құқықтық жүйені жетілдіру, заң үстемдігі қағидаттарын нығайту, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мәселелері кеңінен талқыланды. Сонымен қатар, конституциялық реформаларды қоғамдық талқылау үдерісіндегі заңгерлер мен адвокаттардың рөліне ерекше назар аударылды.

Жаңа Конституция жобасында адам құқықтарын қорғау негізгі басымдық ретінде айқындалған. Осы ретте адвокатура институтының рөлі күшейтіліп, оның құқықтық мәртебесі нақтыланғаны атап өтілді. Бұл азаматтардың құқықтарын кәсіби тұрғыда қорғауға берілген маңызды кепілдік ретінде бағаланды.

Қарағанды облысы әділет департаментінің құқықтық түсіндіру және заңгерлік көмек көрсету бөлімінің басшысы Ғалым Әбдібаевтың айтуынша, Конституция жобасында адвокатура институтын дамытуға айрықша мән

берілген.

– Жаңа Конституцияда адам құқықтарын қорғау басты міндет ретінде белгіленді. Адвокатура

институты конституциялық деңгейде мойындалып, оның рөлі күшейтілді. Бүгінде мемлекет лицензия берген адвокаттар қылмы-

стық, азаматтық және әкімшілік істер бойынша заң көмегін көрсетеді. Сонымен қатар, мемлекет кепілдік берген тегін заң көмегі қарастырылған. Оның ішінде, әлеуметтік осал топтарға жататын азаматтарға, мүгедектігі бар адамдарға да заң көмегі ұсынылады. Облыс адвокаттарына енгізілген өзгерістерді толық әрі нақты жеткізу – біздің негізгі міндетіміз, – деді ол.

Кездесу барысында қатысушылар өздерін толғандырған сұрақтарын қойып, пікір алмасты. Кәсіби диалог аясында ұсыныстар айтылып, заң қауымдастығының конституциялық реформаларды жүзеге асырудағы жауапкершілігі сөз болды.

–Қолданыстағы негізгі заң мен 2026 жылғы жаңа Конституция жобасына жүргізілген салыстырмалы талдау конституциялық реформаның кезең-кезеңімен, жүйелі сипатта жүзеге асып жатқанын көрсетеді. Ұсынылып отырған өзгерістер саяси жүйені демокра-

тияландыруға, парламенттік және қоғамдық бақылауды күшейтуге, сот билігінің тәуелсіздігін нығайтуға, сондай-ақ, адам құқықтары мен бостандықтарының конституциялық кепілдіктерін кеңейтуге бағытталған. Болашақта жаңа Конституция Қазақстан Республикасының демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықты дамуына берік құқықтық негіз қалыптастыруға қабілетті, – деп пікір білдірді облыстық адвокаттар алқасының жетекшісі Оқасбай Әбікенов.

Жаңартылған негізгі заң жобасы қоғам сұранысына сай құндылықтар мен мемлекеттік саясаттың басым бағыттарын қамтып қана қоймай, мемлекет дамуының ұзақмерзімді стратегиялық бағдарын айқындайды. Мұндай іс-шаралар ел үшін стратегиялық маңызы бар құжатты талқылауға сарапшылар қауымдастығын кеңінен тарту, ашықтық пен жариялылықты қамтамасыз ету мақсатында ұйымдастырылып отыр.

Азаматтарды қабылдады

Облыс әкімі Ермағанбет Бөлекпаев тұрғындармен кері байланысты жүйелі түрде жалғастырып келеді. Әр тоқсан сайын өтетін дәстүрлі қабылдау «AMANAT» партиясы филиалында ұйымдастырылып, оған түрлі сала өкілдері мен белсенді азаматтар қатысты. Кездесуде спортты дамыту, әлеуметтік бастамаларды қолдау және инклюзивті жобаларды іске асыру мәселелері көтерілді.

Жәлел ШАЛҚАР,
«Ortalyq Qazaqstan»

Қабылдауға келгендердің бірі – «Creative & Innovation Institute» Орталық Азияның тұрақты даму қоғамдық қорының директоры Ирина Харитоновна.

Ол өңірде жүзеге асырылып жатқан экологиялық және білім беру бағытындағы жобаларды таныстырды. Атап айтқанда, геймификацияланған экосоппактардан бастап, қайта өңделген қағазға экологиялық таза бояулармен ба-

сылған балаларға арналған «Таза Қазақстан» танымдық кітаптар сериясына дейінгі бастамалар сөз болды.

– Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті базасында Тұрақты даму орталығын аштық. Жалпы, креативті ойлау мен экологиялық мәдениетті дамытуға бағытталған жобаларды іске асыруда мол тәжірибеміз бар. Соның бірі – геймификацияланған экосоппактарға арналған аудиогидтердің цифрлық жүйесі. QR-кодты сканерлеу арқылы пайдаланушы біздің платформаға

өтеді. Аудиогид қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қолжетімді. Қатысушы шыңға жетіп, флора мен фаунаға қатысты алты кереметті табуы тиіс, – деді қоғамдық қор жетекшісі.

Белгілі болғандай, өткен жылы EcoPlaton пилоттық жобасы «Бұрабай» мемлекеттік ұлттық табиғи паркінде енгізілген. Кездесу барысында бұл жобаны Қарағанды облысының туристік бағыттары мен қоғамдық кеңістіктерінде – саябақтар мен гүлзарларда – кеңейту мүмкіндігі талқыланды. Бұл бастама өңірдің туристік әлеуетін

ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ӘКІМДІГІ

арттырып қана қоймай, тұрғындардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға да серпін бермек.

Қабылдауға тазквондомен айналысатын балалардың ата-аналары да келді. Олар федерациядағы түйткілдерге байланысты болашағынан үміт күттіретін жас спортшылардың жарыстарға қатыса алмай отырғанын жеткізді. Ата-аналар спортшылардың дайындықтарын жалғастырып, республикалық және халықаралық додаларда ел намысын қорғауына жағдай жасау мәселесін көтерді.

Сонымен қатар, оңалту тренажерлерін өндірумен айналысатын мүмкіндігі шектеулі азаматтар да әкімнің қабылдауында болды. Олар жаттығу залын ашу үшін арнайы ғимарат бөлуге қолдау көрсету қажеттігін айтты. Бұл бастама мүмкіндігі шектеулі жандардың денсаулығын нығайтуға және қоғамға белсенді араласуына мүмкіндік бермек.

Кездесуде көтерілген барлық мәселелер қолданыстағы заңнама аясында жан-жақты қарастырылып, ықтимал көмек көрсету жолдарын айқындау үшін бақылауға алынды. Аймақ басшысы тұрғындармен ашық диалогты жалғастырып, әлеуметтік маңызы бар жобаларды қолдауға дайын екенін білдіргенін атап өткен жөн.

Суретті түсірген
Жангелді ӘБДІҒАЛЫМ

Жаңа жобаның халықтық сипаты

Қарағандыда Конституциялық комиссияның мүшесі Бекзат Алтынбековтің қоғам өкілдерімен кездесуі өтті. Жиында Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясы жобасы және оның елдің одан әрі дамуы үшін маңызы талқыланды.

Жамал СОВЕТҚЫЗЫ,
«Ortalyq Qazaqstan»

Кездесуге саяси партиялар, үкіметтік емес ұйымдар, Қазақстан халқы Ассамблеясы өкілдері мен жастар белсенділері қатысты. Ашық диалог барысында құжаттың негізгі нормалары мен жаңашылдықтары түсіндірілді. Олар әділдік, заңдылық және қоғамдық келісім қағидаттарын нығайтуға, сондай-ақ, азаматтардың мемлекеттік басқаруға қатысу мүмкіндігін кеңейтуге бағытталған.

– Бүгінгі жиынның басты мақсаты – Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен 15 наурызға белгіленген жалпыхалықтық референдумның маңызын түсіндіру болды. Аталған референдумда жаңа Конституцияны қабылдау мәселесі қаралады. Бұл – ел дамуы үшін стратегиялық мәні бар, бүгінгі күннің өзекті са-

яси оқиғасы. Президент Жарлығы жарияланған күннен бастап, жаңа Конституция жобасының толық мәтіні барлық бұқаралық ақпарат құралдарында жарық көрді. Құжатты жан-жақты зерделеп, халық арасында кеңінен талқылау үшін бір айдан астам уақыт беріліп отыр. Осы кезеңде бұған дейін азаматтардан түскен ұсыныс-пікірлердің қалай қаралғаны, жұмыс тобы мен реформалық комиссия аясында қандай талқылаулар жүргізілгені, жаңадан енгізілген баптар мен тармақтардың

мазмұны, сондай-ақ, Конституция преамбуласында айқындалған ұстанымдар жөнінде түсіндіру жұмыстары жүргізіледі, – деді Конституциялық комиссияның мүшесі Бекзат Алтынбеков.

Кездесуде Жаңа Конституцияның саяси тұрақтылықты қамтамасыз етудегі, этносаралық бірлікті сақтаудағы және әлеуметтік-экономикалық дамуды ілгерілетудегі ролі атап өтілді. Сонымен қатар, негізгі заң азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың заманауи тетіктерін

қалыптастырып, мемлекеттік органдардың жауапкершілігін күшейтетіні айтылды. Кездесуге қатысушылар жүргізіліп жатқан конституциялық реформаларды және алдағы республикалық референдумды қолдайтындарын білдірді. Олар ел болашағына қатысты маңызды шешімдер қабылдауда азаматтардың белсенділігі аса маңызды екенін атап өтті.

Сурет
ұйымдастырушылардан

• КЕҢЕС ОТЫРЫСЫ

Жаңа маусымға батыл жоспар

Облыстық үстел теннисі федерациясы өңірдің спорттық аренадағы позициясын одан әрі нығайтып, шетелдік спортшылардың қатысуымен ірі турнир ұйымдастыруды көздейді. 2025 жылдың қорытындылары мен алдағы маусымның басыма бағыттары федерация басшылығына жуырда келген облыс әкімі Ермағанбет Бөлекпаевтың қатысуымен өткен кеңесте жан-жақты талқыланды.

Жәлел ШАЛҚАР,
«Ortalyq Qazaqstan»

Аймақта үстел теннисі жиырма жылдан астам уақыттан бері жүйелі түрде дамып келеді. Бүгінде бұл спорт түрімен шамамен бес мың адам тұрақты айналысады. Үйірмелер Бұқар жырау, Қарқаралы, Ақтоғай, Абай, Нұра аудандарында, Балқаш пен Теміртау қалаларында жұмыс істейді. Қарағанды мектебі республика көлемінде ең үздіктердің бірі саналады. Жергілікті тәрбиеленушілер республикалық жарыстарда топ жарып, халықаралық турнирлерде жүлдегер атанып жүр. Өртүрлі жас санаттары бойынша ұлттық құрама сапына енген спортшылар да аз емес.

– Қарағанды облыстық үстел теннисі федерациясы спорт қалыптастыруда жоғары беделге ие, өзіндік дәстүрі мен елеулі жетістіктері бар. Бүгінгі отырыс – өзекті мәселелерді талқылап, жұмыстың басым бағыттарын айқындап, таяу кезеңге нақты қадамдарды белгілеуге мүмкіндік, – деді Ермағанбет Бөлекпаев федерация басшысы ретіндегі алғашқы кеңесін ашып.

Қазіргі таңда федерация қоржынында екі халықаралық дәрежедегі спорт шебері және Қазақстан Республикасының 37 спорт шебері бар. Сонымен бірге, еңбек сіңірген жаттықтырушылар мен жоғары санатты мамандардан құралған кәсіби жаттықтырушылар штабы табысты еңбек етуде.

Жақында облыс құрамасы Қытайда өткен Азия кубогынан оралды. Алан Құрманғалиев қазақстандық спортшылар арасында жалғыз өзі ширек финалға дейін жетіп, бірқатар мықты қарсыластарын жеңді. Қаңтар айының соңында ол Каттарда өткен беделді халықаралық турнирде екі қола медаль жеңіп алды. Алдағы маусым бұдан да қарқынды болмақ. Ірі жарыстар мен оқу-жаттығу жиындары жоспарланған. Спорт резервін даярлау және көшбасшылық позицияны сақтау – басты міндеттің бірі.

– Жоспарда – жоғары деңгейді сақтап, спортшыларымыздың шеберлігін арттыру, олар ел намысын халықаралық аренада лайықты қорғау. Күнтізбе өте тығыз болады. Негізгі мақсаттың бірі – 2022 жылғы жетістікті қайталап, қараша айында Клуб-Напокада өтетін жастар арасындағы әлем чемпионатында медаль жеңіп алу. 19 жасқа дейінгі санатта Қазақстан намысын Алан Құрманғалиев қорғайды, – деді облыстың аға жаттықтырушысы және федерация төрағасының орынбасары Эльмира Әлиева.

Одан бөлек, биыл жаз айларында қатысушылар құрамы кең ауқымды болатын ашық республикалық жасөспірімдер турнирін өткізу жоспарланып отыр. Қарағанды үстел теннисі орталығының материалдық-техникалық базасы мұндай деңгейдегі жарыстарды ұйымдастыруға толық мүмкіндік береді. Аталған нысан Қазақстанда ғана емес, ТМД елдері арасында да үздіктердің бірі ретінде танылған және түрлі деңгейдегі жарыстарды қабылдады.

Кеңес барысында өңір басшысы спортшылар мен жаттықтырушыларға өткен маусымдағы табысты нәтижелері үшін алғыс білдіріп, ақпараттық жұмысты күшейту қажеттігін атап өтті. Сонымен қатар, мектептерде үстел теннисін дамыту бағдарламаларын кеңейту жөнінде ұсыныс жасалды.

– 2025 жыл – тарих және сіздердің жинақтаған тәжірибелеріңіз. Қол жеткізген жетістіктермен тоқтап қалмау керек. Алда жаңа міндеттер, турнирлер, сапарлар мен жеңістер тұр. Баршаңызға табис тілеймін, – деді Ермағанбет Бөлекпаев.

Кездесу сындарлы диалог форматында өтті. Жаттықтырушылар мен спортшылар дайындық үдерісіне, жарыстар күнтізбесіне және өңірде үстел теннисін одан әрі дамытуға қатысты сауалдарын қойып, ұсыныстарын ортаға салды. Кеңес қорытындысы бойынша алдағы кезеңге арналған нақты бағыттар айқындалды.

Суретті түсірген
Жангелді ӘБДІҒАЛЫМ

Конституциялық реформа: тарихи мүдде талабы

(Соңы. Басы 1-бетте)

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында мемлекет құрушы ұлттың үлесі бар болғаны 40% ғана болып, қоғамдық ортадағы қолданыс аясы тар болғаны естеріңізде болар. Бүгінгі статистика қазақтардың үлесі 70%-ға жетіп, мемлекеттік тілді тұтынушы тараптың да саны өскенін мәлімдейді. Яғни, мемлекеттік тіл мәртебесі эволюциялық жолмен дамып, демографиялық ахуалға арқа сүйейді деген сөз. Сондай-ақ, өз қандастарымыздың да мемлекеттік тілге деген «құрметі» де – бұл мәселенің басты алғышарттарының бірі. Мысалға жүгінейік...

Қарағандыда орыс тілінде

білім беретін Қ.Нұржанов атындағы гимназия бар. Сол гимназияда білім алатын 873 оқушының 256-сы – қазақ балалары. Сонымен қатар, 936 оқушысы бар Е.Бөкетов атындағы орыс мектебінің партасында 196 қазақ баласы отыр. №1 орыс тілді гимназиядағы бар болғаны 547 оқушының 171-і – қандастарымыз. Бірнеше мектептің ұлттық құрамына зерттеу жүргізіп көрдік, орыс сыныбында отырған балалардың 30-35%-ы – қазақтың қарақөздері. Аралас мектептердегі жағдай да – осындай. №23 жалпы білім беретін орта мектепте оқушы саны – 1547. Оның ішінде, қазақ тілді сыныптарда небары 526 оқушы оқиды. Ал, орыс сыныбында білім алып

жүрген қазақ балалары – 535.

Республика бойынша да білім алудың орыс тілді форматын таңдайтын қазақ балаларының саны жыл сайын өсіп келе жатқан-дығы байқалады. Ресми дерек көзінде білім алса, соңғы бес жылда бұл көрсеткіш 2 миллионнан асқанын нақтылайды. Бұл – жай ғана мысал емес, ана тілінен салануы түрде бас тартқан қандастарымыздың көбейіп келе жатқандығын көрсететін көрікіз көрініс.

Сондықтан, Конституцияның жаңа жобасындағы «тең» немесе «қатар» сөздерінің мағынасына үңіліп, бір мәселені шиырлай бергенше, мемлекеттік тілге деген

көзқарасымызды пысықтап алу керек шығар. Әрине, бұл пікіріміз қарсы болып, әлеуметтік желі арқалы «сыбағамды» беретіндердің қарасы қалың болатынын сезіп те отырмын. Бәрібір, бұл – менің пікірім! Өз сөзім – өзімдікі. Ешкім мені мәжбүрлеп жаздырып отырмағанын қайталап айтамын!

Мен өз елімнің жарқын болашағы үшін таңдау жасап, өз ұрпағымның жайлы өмір, кемел келесі үшін дауыс беремін!

Тіл мәселесіне мына бір аргументті назарларыңызға ұсына кетейін. Біз орыс тілі мемлекеттік тілмен тең тұр ма, қатар тұр ма деп даурығып жүрміз. Ал, әлемде бірнеше мемлекеттік һәм ресми тілі Конституцияларында бекітіл-

ген елдер бар. Мәселен, Швейцарияда – төрт (неміс, француз, итальян, романш), Бельгияда – үш (нидерланд, француз, неміс), Канадада – екі (ағылшын, француз), Финляндияда – екі (фин, швед) тіл мемлекеттік тіл ретінде қолданылады. Ал, Оңтүстік Африка Республикасында 11 тіл бар. Бірнеше тілдің мемлекеттік немесе ресми мәртебесі бар елдер өте сирек кездесетін құбылыс емес. Мұндай мемлекеттердің саны – 44.

Ана тіліміз – ең басты құндылығымыз. Оның биік мәртебесі мен қолданыстағы басымдығы – әрине, маңызды. Әр жүрекке «Мемлекеттік тіл – менің тілім» деген патриоттық рухты сіңіру үшін дау қоздатқан дабыра емес,

салмақты сабыр керек!

...Қоғам талқысына, ел назарына ұсынылып отырған жаңа Конституцияның ел тарихы мен ертеңгі ұрпақ үшін маңызына көңіл бөлейік. Әлемдік сарапшыларға бас шайқатып, таңдай қақтырып отырған жаңа жобаның ұлттық құндылықтарды ұлы мұратқа жұмылдырған ұқтыр қадам, бай мазмұны назарларыңыздан тыс қалмаса екен. Алдағы референдумда Сіз назар аударар құндылықтар тізбегін бірге саралап, ортақ мүдделер оқшауландырмас орасан игіліктерді тамырынан талдайтын боламыз.

Бүгінгі дәуірдің тарихи талабы – осы.

Біз, біртұтас Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілікті нығайта отырып, Ұлы Даланың мыңдаған жылдық тарихының сабақтастығын сақтап, мемлекеттің унитарлы сипатын, оның шекарасы мен аумағының тұтастығына қол сұғуға болмайтынын нақтылап, Әділетті Қазақстан идеясын және Заң мен Тәртіп қағидатын ұстанып, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары мүлтіксіз сақталатынын мәлімдеп, бірлік пен ынтымақ, этносаралық және конфессияаралық татулық қағидадарына сүйеніп, мәдениет пен білім, ғылым мен инновация құндылықтарын бағдарға алып, табиғатты аялау қажеттігін мойындап, бейбітшілікке және барлық елмен достыққа ұмтылып, келешек ұрпақ алдындағы аса жоғары жауапкершілікті сезініп, Қазақстан Республикасының Ата Заңын – осы Конституцияны қабылдаймыз.

I бөлім Конституциялық құрылыс негіздері

1-бап Қазақстан Республикасы – демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет. Мемлекеттің ең жоғары құндылығы – адам мен оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

2-бап Қазақстан Республикасы – унитарлы мемлекет. Басқару үлгісі – президенттік республика.

Қазақстан Республикасының Егемендігі оның бүкіл аумағын қамтиды. Мемлекет өз аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын, бөлінбеуін қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы конституциялық заңда айқындалады.

Қазақстан Республикасының елордасы – Астана қаласы. Елорда мәртебесі конституциялық заңда айқындалады.

Қазақстан Республикасы мен Қазақстан атауларының мәні бірдей.

Қазақстан Республикасының ұлттық валютасы (ақша бірлігі) – теңге.

Тенгені эмиссиялау айрықша құқығы Қазақстан Республикасына тиесілі.

Қазақстан Республикасының Егемендігі, Тәуелсіздігі, унитарлығы, аумақтық тұтастығы мен басқару үлгісі өзгермейді.

3-бап Қазақстан Республикасы қызметінің негіз құраушы қағидадары: Егемендік пен Тәуелсіздікті қорғау; адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау; заң мен тәртіп үстемдігін қамтамасыз ету; жалпыұлттық бірлікті бекемдеу; халықтың әл-ауқатын арттыру; жауапты әрі жасампаз отаншылдық идеясын ілгерілету; қоғамдық диалогты дамыту; еңбексүйгіштік, прогресс, білім құндылықтарын бекіту; жоғары экологиялық мәдениетті қалыптастыру; тарихи-мәдени мұраны сақтау; төл мәдениетті қолдау.

Қазақстан Республикасы адам капиталын, білімді, ғылымды, инновацияны дамытуды мемлекет қызметінің стратегиялық бағыты деп таниды.

4-бап Қазақстан халқы — мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы және Егемендік несі.

Халық билікті жалпыхалықтық референдум және еркін сайлау арқылы тікелей жүргізеді, сондай-ақ өз билігін мемлекеттік органдар арқылы жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасында билікті ешкім де иемденіп кете алмайды. Билікті иемденіп кету заңмен қудаланады. Халық пен мемлекет атынан әрекет ету құқығы Қазақстан Республикасының Президентіне, сондай-ақ конституциялық өкілеттігі шегінде Қазақстан Республикасының Құрылтайына тиесілі. Қазақстан Республикасының Үкіметі мен өзге де мемлекеттік органдар өздеріне берілген өкілеттік шегінде мемлекет атынан әрекет етеді.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік билік біртұтас, ол заң шығарушы, атқарушы, сот тармақтарына бөліну және өзара іс-қимыл жасау қағидағына сәйкес Конституция мен заңдар негізінде жүзеге асырылады.

5-бап Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығы – Конституцияның, оған сәйкес келетін заңдар-

дың, Қазақстан Республикасы Конституциялық Соты мен Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, Қазақстан Республикасының халықаралық шарт міндеттемелерінің нормалары.

Конституцияның ең жоғары заңды күші бар және ол Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында тікелей қолданылады.

Қазақстан Республикасының аумағында халықаралық шарттарды қолдану тәртібі заңдарда айқындалады.

Барлық заңдар мен Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттар жарияланады. Азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты нормативтік құқықтық актілердің ресми жариялануы – оларды қолданудың міндетті шарты.

Азаматтарға жаңа міндеттер жүктейтін немесе олардың жағдайын нашарлататын заңдардың кері күші болмайды.

Жауаптылықты белгілейтін немесе күшейтетін заңдардың кері күші болмайды.

Жаңа заң бұрын жасалған құқық бұзушылық үшін жауаптылықты жоютын немесе жеңілдететін болса, онда жаңа заң қолданылады.

Қазақстан Республикасының жекелеген өңірлерінің экономикасын қарқынды дамыту мақсатында қаржы саласына қатысты арнаулы құқықтық режим немесе «қарқынды дамитын қала» арнаулы құқықтық режимі конституциялық заңдарға сәйкес белгіленуі мүмкін. Осы арнаулы құқықтық режимдер мемлекеттік басқару, сот жүйесінің жұмыс істеу ерекшеліктерін көздеуі мүмкін.

6-бап Қазақстан Республикасында идеологиялық және саяси әралуандық танылады.

Қоғамдық бірлестіктер заң алдында тең. Мемлекеттің қоғамдық бірлестік ісіне, ал қоғамдық бірлестіктің мемлекет ісіне заңсыз араласуына және қоғамдық бірлестікке мемлекеттік орган функцияларын жүктеуге жол берілмейді. Мемлекеттік органда саяси партия ұйымын құруға жол берілмейді. Мақсаты немесе әрекеті конституциялық құрылыс негіздерін күштеп өзгертуге, Қазақстан Республикасының тұтастығын және қоғамдық тәртіпті бұзуға, ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіруге, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни араздықты қоздыруға бағытталған қоғамдық бірлестік құруға және оның қызметіне, сондай-ақ заңнамада көзделмеген әскерилендірілген жасак құруға тыйым салынады.

Басқа мемлекеттің саяси партиясы мен кәсіптік одағының, діни негіздеті саяси партияның қызметіне жол берілмейді, сондай-ақ саяси партия мен кәсіптік одақты шетелдік заңды тұлғаның, шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамның, шетелдік қатысуы бар заңды тұлғаның, шет мемлекет пен халықаралық ұйымның қаржыландыруына жол берілмейді.

Коммерциялық емес ұйымның шет мемлекеттен, халықаралық және шетелдік заңды тұлғадан, шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамнан алатын ақша қаражатының қозғалысы және активтері туралы ақпарат Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес ашық әрі қолжетімді болуға тиіс.

7-бап Дін мемлекеттен бөлек. Қазақстан аумағында діни ұйымдардың қызметі заңға сәйкес жүзеге асырылады және ол конституциялық құрылыс негіздерін, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысын сақтау мақсатында шектелуі мүмкін.

8-бап Қазақстан Республикасында барлық меншік түрі танылады, оларға кепілдік беріледі және тең қорғалады.

Меншікті пайдалану қоғам мен мемлекет мүддесіне сай келуге, қоршаған ортаны қорғау саласындағы белгіленген талаптар сақталып іске асырулуға тиіс, басқа тұлғалардың заңмен қорғалатын құқықтары мен мүдделеріне нұқсан келтірмеуге тиіс. Меншік субъектілері мен объектілері, меншік иелерінің құқықтарының көлемі мен шегі, оларды

қорғау кепілдіктері заңда айқындалады.

Жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар халыққа тиесілі. Халық атынан меншік құқығын мемлекет жүзеге асырады. Жер заңда белгіленген негіздерде, шарттар мен шектерде жеке меншікте де болуы мүмкін.

9-бап Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі.

Мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында қазақ тілімен қатар орыс тілі ресми түрде қолданылады.

Мемлекет біртұтас Қазақстан халқының тілдерін үйрену және дамыту үшін жағдай жасауға қамқорлық көрсетеді.

10-бап Қазақстан Республикасы халықаралық құқық қағидадары мен нормаларын құрметтейді, мүдделі мемлекеттермен бейбітшілік пен ынтымақтастықты, олардың ішкі ісіне араласпауды, халықаралық дауды бейбіт жолмен шешуді көздейтін сыртқы саясат жүргізеді.

11-бап Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері – Мемлекеттік Ту, Мемлекеттік Елтаңба, Мемлекеттік Әнұран. Олардың сипаттамасы және пайдалану тәртібі конституциялық заңда белгіленеді.

II бөлім Негізгі құқықтар, бостандықтар мен міндеттер

12-бап Әр адамның құқық субъектісі ретінде танылуға құқығы бар.

Әр адам құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілмен, оның ішінде қажетті қорғаныс арқылы қорғауға құқылы.

Әр адамның өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғауға құқығы бар.

Қазақстан Республикасында заңға сәйкес білікті заң көмегін алу құқығы танылады.

13-бап Қазақстан Республикасының азаматтығы заңға сәйкес беріледі және тоқтатылады, ол берілген негізіне қарамастан бірыңғай және тең. Қазақстан Республикасының азаматын өз азаматтығынан айыруға, азаматтығын өзгерту құқығынан айыруға, сондай-ақ Қазақстаннан тыс жерге аластатуға болмайды. Азаматтықтан айыруға террористік қылмыс жасағаны, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделеріне өзге де ауыр зиян келтіргені үшін сот шешімімен ғана жол беріледі.

Қазақстан Республикасының азаматтығына қос немесе көп азаматтығы болуына жол берілмейді. Өзге ел азаматтығының болуы Қазақстан Республикасының азаматтығын тоқтатуға негіз болады. Шет мемлекетте туғанына байланысты сол мемлекеттің азаматтығын алған көмелетке толмаған балаға қатысты заңда көзделген ережелер қолданылады.

14-бап Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарында өзгеше белгіленбесе, Қазақстан Республикасының азаматы шет мемлекетке берілмейді.

Қазақстан Республикасы өз азаматтарын ел аумағынан тыс жерде заңға сәйкес қорғауға кепілдік береді.

15-бап Қазақстан Республикасында Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі.

Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан тиесілі, олар ажыратуға және айыруға болмайтын деп танылады, Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығының мазмұны мен қолданылуы осыған қарай айқындалады.

Қазақстан Республикасы азаматының өз азаматтығына орай құқықтары мен міндеттері бар.

Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда көзделген жағдайда шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адам Қазақстан Республикасының азаматы үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттерді атқарады.

Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын іске асыру басқа тұлғаның құқықтары бұзбауға және бостандықтарын шектемеуге тиіс, конституциялық құрылыс негіздеріне, қоғамдық

тәртіпке, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысына нұқсан келтірмеуге тиіс.

Әр адамның мемлекеттік органның немесе оның лауазымды адамының заңсыз әрекетімен келтірілген зиянды мемлекеттен өтетіп алуға құқығы бар.

16-бап Заң мен сот алдында бәрі тең.

Қазақстан Республикасының азаматын, Қазақстан Республикасының аумағында тұратын немесе уақытша жүрген шетел азаматы мен азаматтығы жоқ адамды тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, діни көзқарасына, наымына, тұрғылықты жеріне немесе кез келген өзге де себептерге байланысты кемсітуге болмайды.

17-бап Өмір сүру құқығы – әр адамның ажыратуға және айыруға болмайтын құқығы.

Ешкімнің өз бетімен адам өмірін киноға құқығы жоқ.

Өлім жазасына тыйым салынған.

18-бап Әр адамға жеке бас бостандығы мен жеке басына қол сұғылмау құқығына кепілдік беріледі.

Сот шешімінсіз адамды заңда көзделген мерзімнен артық ұстауға болмайды.

Күзетпен ұстауға сот шешімімен ғана рұқсат етіледі және оған шагым жасау құқығы беріледі.

Әр адамға ұсталған сәтте бостандығын шектеу негіздері және оның құқықтары түсіндіріледі.

Ұсталған адамның, күдіктінің, айыпталушының тиісінше ұсталған, күдікті ретінде танылған немесе айып тағылған сәттен бастап адвокат (қорғаушы) көмегін пайдалануға құқығы бар.

19-бап Заңды күшіне енген сот үкімімен адам кінәлі деп танылмайынша, ол жасалған қылмыстық құқық бұзушылыққа кінәлі емес деп саналады.

Ешкім өз-өзіне, жұбайына (зайыбына) және заңда айқындалған жакын туыстарына қарсы айғақ беруге міндетті емес.

Діни қызметшілер өздеріне сеніп, сырын ашқан адамдарға қарсы куәлік етуге міндетті емес.

Адамды дәл сол құқық бұзушылық үшін қылмыстық немесе әкімшілік жауаптылыққа қайта тартуға тыйым салынады.

20-бап Адамның ар-намысы мен қадір-қасиетіне қол сұғуға болмайды және олар заңмен қорғалады.

Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқа да қатыгездік көрсетіп немесе адамның қадір-қасиетін қорлап жәбірлеуге не жазалауға болмайды.

21-бап Жеке өмірге қол сұғылмау құқығына, жеке және отбасы құпиясының болу құқығына, шифрлық технологияларды қолдануды қоса алғанда, дербес деректерді заңсыз жинаудан, өңдеуден, сақтаудан және пайдаланудан қорғау құқығына заңмен кепілдік беріледі.

Банк операцияларының, жеке салымдар мен жинақтардың, жазықсан хаттардың, телефон арқылы сөйлескен сөздердің, пошта хабарламаларының және байланыс құралдары, оның ішінде цифрлық технологияларды қолдану арқылы берілетін өзге де хабарламалардың құпиясы заңмен қорғалады. Бұл құқықты шектеуге заңда белгіленген жағдайда және көзделген тәртіппен ғана жол беріледі.

Мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары әр адамға өз құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжатпен, шешіммен және ақпарат көзімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті.

22-бап Әр адам өзінің қай ұлтқа жататынын айқындауға, оны көрсетуге не көрсетпегуге құқылы.

Әр адамның ана тілі мен төл мәдениетін қолдануға, қарым-қатынас жасау, тәрбие беру, оқу мен шығармашылық тілін еркін таңдауға құқығы бар.

23-бап Сөз еркіндігіне, ғылыми, техникалық, көркем шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі.

Зияткерлік меншік заңмен қорғалады.

Мемлекеттік құпияларды қоспағанда, еркін ақпарат алу және тарату құқығы заңмен тыйым са-

лынбаған кез келген тәсілмен іске асырылады. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпияларын құрайтын мәліметтер тізбесі заңда айқындалады.

Сөз еркіндігі және ақпарат тарату еркіндігі басқа адамдардың ар-намысы мен қадір-қасиетіне, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысына нұқсан келтірмеуге, қоғамдық тәртіпті бұзбауға тиіс.

Цензураға тыйым салынады.

Қазақстан Республикасының конституциялық құрылыс негіздерін күштеп өзгертуді, аумағының тұтастығына, Егемендігі мен Тәуелсіздігіне қол сұғуды, қоғамдық тәртіпті бұзуды, ұлттық қауіпсіздікке нұқсан келтіруді, соғысты, қарулы қактығысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, этностық, діни басымдықты немесе алауыздықты, қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа бас ұруды насихаттауға, сондай-ақ осындай әрекеттерге шақыруға жол берілмейді.

24-бап Заңда белгіленген жағдайларды қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағында заңды түрде жүрген әр адамның ел аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты жерін еркін таңдауға құқығы бар.

Әр адамның Қазақстан Республикасынан тыс жерге шығуға құқығы бар. Бұл құқықты шектеу пен қауіпсыздылық қолдау табыды.

25-бап Әр адамның ар-ождан бостандығына құқығы бар.

Ар-ождан бостандығы құқығын пайдалану жалпыадамзат пен азамат құқықтарын, мемлекет алдындағы міндеттерді шектемеуге тиіс.

26-бап Қазақстан Республикасы азаматтарының бірлестік құру бостандығына құқығы бар. Қоғамдық бірлестік қызметі заңмен реттеледі.

Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты, Жоғарғы Соты және өзге де соттары төрағалары мен судьяларының, Орталық сайлау комиссиясы, Жоғары аудиоторлық палатасы төрағалары мен мүшелерінің, құқық қорғау органы және арнаулы мемлекеттік орган қызметкерлері мен жұмыскерлерінің, әскери қызметшілердің саяси партия мен кәсіптік одақта болуға, қандай да бір саяси партияға немесе қоғамдық-саяси қозғалысқа қолдау көрсетуге не сыни пікір білдіруге құқығы жоқ.

27-бап Әр адамның еңбек етуге, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауға құқығы бар. Еңбекке мәжбүрлен тартуға қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін адамды кінәлі деп тану туралы сот актісінің негізінде, не төтенше жағдайда, не соғыс жағдайында жол беріледі.

Қазақстан Республикасы қауіпсіздік пен гигиена талаптарына сай еңбек жағдайлары құқығына, еңбекі үшін қандай да бір кемсітусіз сыйақы алу, сондай-ақ әлеуметтік қорғалу құқығына заңға сәйкес кепілдік береді.

Заңда белгіленген тәсілдерді қолдана отырып, жеке және ұжымдық еңбек дауларын шешу құқығы танылады.

Тынығу, жұмыс уақытының ұзақтығы, демалыс және мереке күндері, ақы төленетін демалыс құқығына заңмен кепілдік беріледі.

28-бап Тұрғын үйге қол сұғуға болмайды. Сот шешімінсіз тұрғын үйден айыруға және шығарып жіберуге жол берілмейді. Тұрғын үйге басып кіруге, оны қарап-тексеруге, тінтуге заңда белгіленген жағдайда және көзделген тәртіппен жол беріледі.

Қазақстан Республикасында өз азаматтарын тұрғын үймен қамтамасыз етуге жағдай жасалады. Тұрғын үй соған мұқтаж азаматтардың заңда көрсетілген санаттарына заңда белгіленген нормаларға сәйкес беріледі.

29-бап Қазақстан Республикасы азаматтарының заңды түрде алған кез келген мүлкіне жеке меншік құқығы бар.

Меншікке және мұрагерлік құқыққа заңмен кепілдік беріледі.

Сот шешімінсіз ешкімді өз мүлкінен айыруға болмайды. Заңмен көзделген айрықша жағдайда мемлекет мұқтажы үшін мүлікті мәжбүрлен иеліктен шығаруға оның тең құны өтелген кезде жол беріледі.

Қазақстан Республикасы кәсіпкерлік қызмет бостандығы құқығына, өз мүлкін кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалану құқығына кепілдік береді. Монополиястық қызмет заңмен реттеледі немесе шектеледі. Жосықсыз бөсекеге тыйым салынады.

30-бап Неке және отбасы, ана, әке мен бала мемлекет қорғауында болады.

Неке – ер мен әйелдің мемлекет заңға сәйкес тіркеген ерікті және тең құқықты одағы.

Балаға қамқорлық жасау және тәрбие беру – ата-ананың етене құқығы әрі міндеті.

Кәмелетке толған еңбекке қабілетті балалар еңбекке жарамсыз ата-анасына қамқорлық жасауға міндетті.

31-бап Қазақстан Республикасының азаматына жалақы мен зейнетақының ең төмен мөлшеріне кепілдік беріледі, сондай-ақ жасына, наукастануына, мүгедектігіне, асыраушысынан айырылуына байланысты және өзге де заңды негіздер бойынша әлеуметтік қамсыздандыруға кепілдік беріледі.

Қазақстан Республикасында ерікті әлеуметтік сақтандыру, өзге де әлеуметтік қамсыздандыру нысандары, волонтерлік қызмет пен қаиыршымылық қолдау табыды.

32-бап Қазақстан Республикасы азаматтарының денсаулығын сақтауға құқығы бар.

Қазақстан Республикасының азаматтары заңда белгіленген медициналық көмекті ақы төлемей алуға құқылы.

Мемлекеттік және жекеменшік емдеу мекемелерінде, сондай-ақ жеке медициналық практикамен айналысатын тұлғалардан ақылы медициналық көмек алу заңда белгіленген негіздерде және көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.

33-бап Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік оқу орындарында ақы төлемей орта білім алуына кепілдік беріледі. Бастауыш және негізгі орта білім міндетті.

Қазақстан Республикасы азаматының заңға сәйкес жоғары оқу орындарында жоғары білім алуға құқығы бар.

Жекеменшік оқу орындарында ақылы білім алу заңда белгіленген негіздерде және көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.

Мемлекет жалпыға міндетті білім беру стандарттарын белгілейді. Барлық оқу орнының қызметі осы стандарттарға сәйкес келуге тиіс.

Рухани (діни) білім беру ұйымдарын қоспағанда

(Жалғасы. Басы 3-бетте).

дай-ақ сыбайлас жемқорлық қылмыс немесе сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасауға қатысты кінәсін сот заңда белгіленген тәртіппен таныған Қазақстан Республикасы азаматтарының сайлануға құқығы жоқ.

Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік қызметке кіруге тең құқығы бар. Мемлекеттік қызметші лауазымына кандидатқа қойылатын талаптар заңға сәйкес лауазымдық міндетінің сипатына ғана қатысты болады.

36-бап

Әр адам Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңнамасын сақтауға, басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, ар-намысы мен кәдір-қасиетін құрметтеуге міндетті.

Әр адам Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін құрметтеуге міндетті.

37-бап

Қазақстан Республикасының азаматтары табиғатты сақтауға және табиғи байлыққа ұқыпты қарауға міндетті.

Мемлекет адамның өмір сүруіне және денсаулығына қолайлы болатын қоршаған ортаны қорғауды мақсат етеді.

Адам өмірі мен денсаулығына, қоршаған ортаға қатер төндіретін фактілерді, мән-жайларды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауаптылыққа алып келеді.

38-бап

Заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу – әр адамның борышы мен міндеті.

39-бап

Қазақстан Республикасын қорғау – оның әр азаматының қасиетті парызы мен міндеті.

Қазақстан Республикасының азаматтары әскери қызметті заңда белгіленген түрде және көзделген тәртіппен өткереді.

40-бап

Қазақстан Республикасының азаматтары тарихи және мәдени мұранын сақтауына қамқор болуға, тарих пен мәдениет ескерткіштеріне ұқыпты қарауға міндетті.

41-бап

Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құрылыс негіздерін, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті, азаматтардың денсаулығы мен қоғамның адамгершілік болмысын сақтау мақсатында тек заңмен және қажетті шамада ғана шектелуі мүмкін.

Этносаралық және конфессияаралық татулықты бұзуға алып келетін әрекет конституциялық емес деп танылады.

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын саяси себептермен шектеуге жол берілмейді. Қазақстан Республикасы Конституциясының 12, 14, 16, 17, 20, 22, 25-баптарында көзделген құқықтар мен бостандықтар ешбір жағдайда шектелмеуге тиіс.

III бөлім

Президент

42-бап

Қазақстан Республикасының Президенті – мемлекет басшысы, мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын, Қазақстан атынан ел ішінде және халықаралық қатынастарда өкілдік ететін ең жоғары лауазымды тұлға.

Қазақстан Республикасының Президенті – халық пен мемлекеттік билік бірлігінің, Конституцияның мызғымастығының, адамның және Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтары мен бостандықтарының нышаны әрі кепілі.

Қазақстан Республикасының Президенті мемлекеттік биліктің барлық тармағының үйлесімді әрі келергісіз жұмыс істеуін, билік органдарының біртұтас Қазақстан халқының алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз етеді.

43-бап

Қазақстан Республикасының Президентін Қазақстан Республикасының көмелетке толған азаматтары конституциялық заңға сәйкес жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы жеті жыл мерзімге сайлайды.

Конституцияға сәйкес бір адам бір реттен артық Қазақстан Республикасының Президенті болып сайлана алмайды.

Қазақстан Республикасының Президенті болып тұмысынан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын, қырық жасқа толған, мемлекеттік тілді жетік меңгерген, Қазақстанда соңғы он бес жыл бойы тұратын, жоғары білімі бар және мемлекеттік қызметте немесе сайланбалы мемлекеттік лауазымда кемінде бес жыл жұмыс істеген Қазақстан Республикасының азаматы сайлана алады.

Қазақстан Республикасы Президентінің кезекті сайлауы оның өкілеттік мерзімі аяқталғанға дейін екі айдан кешіктірмей өткізіледі және Қазақстан Республикасы Құрылтайының жаңа құрамын сайлау мерзімімен тұспа-тұс келмеуге тиіс.

Дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың елу пайызынан астам дауысын алған кандидат сайланды деп саналады. Кандидаттардың ешқайсысы елу пайыздан астам дауыс ала алмаса, ең көп дауыс санын алған екі кандидат қайта дауысқа салынады. Дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың ең көп дауыс санын алған кандидат сайланды деп саналады.

Осы баптың 1-тармағының ережелері өзгермейді.

44-бап

Қазақстан Республикасының Президенті: «Қазақстан халқына адал қызмет етуге, Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарын қатаң сақтауға, Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беруге, өзіме жүктелген Қазақстан Республикасы Президентінің мәртебелі міндетін адал атқаруға салтанатты түрде ант етемін», – деп халыққа ант берген сәттен бастап қызметіне кіріседі.

Ант беру рәсімі сайлау қорытындысы жарияланған күннен бастап бір ай ішінде Қазақстан Республикасы Құрылтайы депутаттарының, Конституциялық Соты, Жоғарғы Соты судьяларының, экс-Президенттерінің, сондай-ақ қоғам өкілдері мен шақырылған шетел азаматтарының қатысуымен өткізіледі. Конституцияның 51-бабында көзделген жағдайда Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаған тұлға Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орнынан түсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін атқаруға тұрақты қабілетінің болмауына немесе қызметінен кетірілуіне байланысты мерзімінен бұрын лауазымынан босатылған не қайтыс болған күннен бастап жеті күн ішінде ант береді.

Жаңадан сайланған Қазақстан Республикасының Президенті қызметіне кіріскен сәттен бастап, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орнынан түсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін атқаруға тұрақты қабілетінің болмауына немесе қызметінен кетірілуіне байланысты мерзімінен бұрын лауазымынан босатылған не қайтыс болған жағдайда Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігі тоқтатылады. Қызметінен кетірілгендерден басқа, Қазақстан Республикасының барлық бұрынғы Президенттерінің Қазақстан Республикасының экс-Президенті атағы болады.

45-бап

Қазақстан Республикасы Президентінің өз өкілеттігі кезеңінде өкілді органның депутаты болып сайлануға, өзге де ақы төленетін лауазымды атқаруға, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға, сондай-ақ саяси партияда болуға құқығы жоқ.

Қазақстан Республикасы Президентінің жақын туыстарының мемлекеттік саяси қызметші лауазымында, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің башы лауазымында болуға құқығы жоқ.

46-бап

Қазақстан Республикасының Президенті:

1) Қазақстан халқына елдегі жағдай мен Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттары туралы жолдау жасайды;

2) депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Қазақстан Республикасының Вице-Президентін тағайындайды; Вице-Президентті лауазымынан босатады, оның өкілеттігін айқындайды.

Конституцияның 62-бабының 3-тармағында көзделген жағдайларды қоспағанда, Вице-Президентті тағайындауға келісім беруден қайта бас тартылған жағдайда Қазақстан

Республикасының Президенті Құрылтайды таратуға құқылы;

3) Қазақстан Республикасы Құрылтайының кезекті және кезектен тыс сайлауын тағайындайды; Құрылтайдың бірінші сессиясын шақырады және оның депутаттарының Қазақстан халқына беретін антын қабылдайды; Құрылтайдың кезектен тыс сессиясын шақырады; Құрылтай ұсынған заңға бір ай ішінде қол қояды, заңды халыққа жариялайды немесе заңды не оның жекелеген баптарын қайта талқылап, дауысқа салу үшін қайтарады;

4) Құрылтайда өкілдігі бар саяси партиялар фракцияларымен консультациядан кейін Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің кандидатурасын келісім беру үшін Құрылтайдың қарауына ұсынады; депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Премьер-Министрді тағайындайды; Премьер-Министрді лауазымынан босатады; Премьер-Министрдің ұсынуымен Үкімет құрылымын айқындайды; Құрылтаймен консультациядан кейін Премьер-Министр ұсынған Үкімет мүшелерін тағайындайды; сыртқы істер, қорғаныс, ішкі істер министрлерін дербес тағайындайды; Үкімет мүшелерін лауазымынан босатады; Үкімет мүшелерінің антын қабылдайды; аса маңызды мәселелер бойынша Үкімет отырыстарына төрағалық етеді.

Конституцияның 62-бабының 3-тармағында көзделген жағдайларды қоспағанда, Премьер-Министрді тағайындауға келісім беруден қайта бас тартылған жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратуға құқылы;

5) Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының Төрағасын, Жоғарғы Сотының Төрағасын, Ұлттық Банкінің Төрағасын, Бас Прокурорын, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасын, Орталық сайлау комиссиясының Төрағасын, Жоғарғы аудиторлық палатасының Төрағасын, Жоғары Сот Кеңесінің Төрағасын, Мемлекеттік күзет қызметінің Бастығын, Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді тағайындайды және оларды лауазымынан босатады;

6) Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдарды құрады, таратады және қайта құрады, олардың басшыларын тағайындайды және лауазымынан босатады;

7) Қазақстан Республикасы дипломатиялық өкілдіктерінің басшыларын тағайындайды және кері шақырып алады;

8) депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Құрылтай келісімімен Конституциялық Соттың ол судьясын сегіз жыл мерзімге, Орталық сайлау комиссиясының алты мүшесін бес жыл мерзімге, Жоғарғы аудиторлық палатаның сегіз мүшесін бес жыл мерзімге тағайындайды; оларды лауазымынан босатады.

Конституцияның 62-бабының 3-тармағында көзделген жағдайларды қоспағанда, Конституциялық Сот судьяларын, Орталық сайлау комиссиясы мен Жоғары аудиторлық палата мүшелерін тағайындауға келісім беруден қайта бас тартылған жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтайды таратуға құқылы;

9) Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің Жоғарғы Бас Қолбасшысы болып табылады, Қарулы Күштердің жоғары қолбасшылығын тағайындайды және лауазымынан босатады;

10) жалпыхалықтық референдум өткізу туралы шешім қабылдайды;

11) адамның және Қазақстан Республикасы азаматының құқықтары мен бостандықтарын қорғау, ұлттық қауіпсіздік, мемлекеттің Егемендігі мен тұтастығын қамтамасыз ету мүддесінде Конституциялық Сотқа күшіне енген заңның немесе өзге де құқықтық актінің Конституцияға сәйкестігін қарау туралы және Конституцияның 93-бабында көзделген жағдайда қорытынды беру туралы өтініш жібереді;

12) Қазақстан Республикасының атынан келіссөздер жүргізеді және халықаралық шарттарға қол қояды; ратификациялық грамоталарға қол қояды; шет мемлекеттердің Қазақстан Республикасында аккредиттелген дипломатиялық өкілдіктері басшыларының, сондай-ақ халықаралық ұйым басшыларының сенім және кері шақырып алу грамотала-

рын қабылдайды;

13) мемлекеттік наградаларды, құрметті атақтарды белгілейді;

14) мемлекеттік наградалармен марапаттайды, құрметті атақтарды, жоғары әскери және өзге де атақтарды, сыныптық шендерді, дипломатиялық дәрежелерді, біліктілік сыныптарын береді;

15) Қазақстан Республикасының азаматтығы мәселесін, саяси баспана беру мәселесін шешеді;

16) кешірім беруді жүзеге асырады;

17) Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігі мен аумағының тұтастығына, ішкі саяси тұрақтылығына, азаматтарының қауіпсіздігіне тікелей қатер төнсе және бұл мемлекеттік конституциялық органдардың жұмыс істеуін бұзуға алып келсе, Қазақстан Республикасының Премьер-Министрімен және Құрылтай Төрағасымен ресми консультациядан кейін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе жекелеген аймақтарында төтенше жағдай енгізуді, Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерін қолдануды қоса алғанда, осы мән-жайлар талап ететін шараларды қабылдайды;

18) Қазақстан Республикасына қарсы агрессия жасалған не оның қауіпсіздігіне сырттан тікелей қатер төнген жағдайда Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе оның жекелеген аймақтарында соғыс жағдайын енгізеді, ішінара не жалпы жұмылдыру жариялайды, бұл жөнінде Қазақстан Республикасының Құрылтайына дереу хабарлайды;

19) өзіне бағынатын Мемлекеттік күзет қызметін құрады;

20) Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігін құрады;

21) Қауіпсіздік Кеңесін, өзге де консультативтік-кеңесші органдарды, сондай-ақ Жоғары Сот Кеңесін құрады;

22) Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарына сәйкес басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

47-бап

Қазақстан Республикасының Президенті Конституция мен заңдар негізінде және олардың орындалуы үшін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар жарлықтар мен өкімдер шығарады.

Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылып, ол уақытша болмаған кезеңде Қазақстан Республикасының конституциялық заң күші немесе заң күші бар жарлықтар шығарады.

Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылып, ол уақытша болмаған кезеңде Қазақстан Республикасының конституциялық заң күші немесе заң күші бар жарлықтар шығарады.

Үкімет бастамасымен шығарылатын Қазақстан Республикасы Президентінің актілерін Премьер-Министр алдын ала қол қойып бекемдейді және оған актілердің Конституция мен заңдарға сәйкестігі үшін жауаптылық жүктеледі.

48-бап

Қазақстан Республикасының Президентіне, оның ар-намысы мен кәдір-қасиетіне қол сұғылмайды.

Мемлекетке опасыздық жасауды қоспағанда, Президент өкілеттігін атқару кезіндегі әрекеті үшін Қазақстан Республикасының Президенті қылмыстық және әкімшілік жауаптылыққа тартылмайды.

Қазақстан Республикасының Президенті мен оның отбасын қамтамасыз ету, қызмет көрсету және күзету мемлекет есебінен жүзеге асырылады.

Осы баптың ережелері Қазақстан Республикасының экс-Президенттеріне қолданылады.

49-бап

Қазақстан Республикасының Вице-Президентін депутаттардың жалпы санының көпшілік дауысымен берілген Қазақстан Республикасы Құрылтайының келісімімен Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды.

Вице-Президенттің өз өкілеттігі кезеңінде өкілді органның депутаты болып сайлануға, өзге де ақы төленетін лауазымды атқаруға, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға, сондай-ақ саяси партияда болуға құқығы жоқ.

Вице-Президент Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасы бойынша Құрылтаймен, Үкіметпен және басқа да мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл

жасау кезінде Президент атынан өкілдік етеді, сондай-ақ Президент айқындайтын өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

50-бап

Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасының Конституциялық Сотына мәлімдеме беру арқылы өз еркімен орнынан түсуге құқылы. Конституциялық Сот Қазақстан Республикасы Президентінің орнынан түсу туралы мәлімдемені өзі және өз еркімен бергенін растайды. Конституциялық Сот қорытынды берген сәттен бастап Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орнынан түсуіне байланысты лауазымынан босатылды деп саналады.

Қазақстан Республикасының Президенті денсаулығына байланысты өз міндеттерін атқаруға тұрақты қабілеті болмаған жағдайда мерзімінен бұрын лауазымынан босатылуы мүмкін. Бұл жағдайда Құрылтай депутаттардан және тиісті медицина салаларының мамандарынан тұратын комиссия құрады. Мерзімінен бұрын босату туралы шешім комиссияның қорытындысы негізінде және Конституциялық Соттың белгіленген конституциялық рәсімдердің сақталғаны туралы қорытындысы негізінде Құрылтай отырысында депутаттардың жалпы санының кемінде төрттен үшінші дауысымен қабылданады.

Қазақстан Республикасының Президенті өз өкілеттігін атқару кезіндегі әрекеті үшін мемлекетке опасыздық жасағанда ғана жауапты болады және бұл үшін Құрылтай оны қызметінен кетіруі мүмкін. Қазақстан Республикасының Президентіне мемлекетке опасыздық жасады деп айып тағу және оны тергеп-тексеру туралы бастаманы Құрылтай депутаттары жалпы санының кемінде үштен бірі көтереді. Бұл мәселе бойынша шешім Құрылтай депутаттарының жалпы санының көпшілік дауысымен қабылданады. Құрылтай тағылан айыпты тергеп-тексеруді ұйымдастырады және оның нәтижелері Құрылтай депутаттары жалпы санының көпшілік дауысының қарауына шығарылады. Бұл мәселе бойынша түпкілікті шешім Жоғарғы Соттың айып тағудың негізділігі туралы қорытындысы және Конституциялық Соттың белгіленген конституциялық рәсімдердің сақталғаны туралы қорытындысы болған жағдайда Құрылтай отырысында депутаттардың жалпы санының кемінде төрттен үшінші дауысымен қабылданады. Айып тағылған сәттен бастап екі ай ішінде түпкілікті шешім қабылданбаса, бұл Қазақстан Республикасының Президентіне қарсы айыпты қабылданбады деп танауға алып келеді. Қазақстан Республикасының Президентіне мемлекетке опасыздық жасады деп тағылған айыптың кез келген сатыда қабылданбауы осы мәселені қарауға бастамашы болған Құрылтай депутаттарының өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтатуға алып келеді.

Қазақстан Республикасының Президентін қызметінен кетіру туралы мәселе Құрылтайдың өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтату мәселесін қарау кезеңінде ұсынылмайды.

51-бап

Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орнынан түсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін атқаруға тұрақты қабілетінің болмауына немесе Қазақстан Республикасының Президенті қызметінен бұрын лауазымынан босатылған, сондай-ақ қайтыс болған жағдайда Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігі Вице-Президентке өтеді; Вице-Президенттің денсаулық жағдайына немесе жеке сипаттағы өзге де себептерге байланысты Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдауы мүмкін болмаған кезде Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігі Премьер-Министрге өтеді.

Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаудан бас тарту жөнінде шешім қабылдаған тұлға Конституциялық Сотқа Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаудан бас тарту туралы мәлімдеме береді. Конституциялық Сот Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаудан бас тарту туралы

мәлімдемені осы тұлғаның өзі және өз еркімен бергенін растайды және қорытынды береді.

Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаған тұлға тиісінше Вице-Президент, Құрылтай Төрағасы, Премьер-Министр өкілеттігін доғарады. Бұл жағдайда бос мемлекеттік лауазымдарға орналасу Конституцияда көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен орнынан түсуіне, денсаулық жағдайына қарай өз міндеттерін атқаруға тұрақты қабілетінің болмауына немесе Қазақстан Республикасының Президенті қызметінен кетірілуіне байланысты мерзімінен бұрын лауазымынан босатылған не қайтыс болған күннен бастап жеті күн ішінде Құрылтай Қазақстан Республикасы Президентінің сайлауын өткізу туралы жариялайды. Сайлау Құрылтай тиісті шешім қабылдаған күннен бастап екі ай ішінде өткізіледі.

Осы баптың 1-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттігін қабылдаған тұлғаның Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізуге бастама жасауға, сондай-ақ Құрылтайды таратуға құқығы жоқ.

IV бөлім

Құрылтай

52-бап

Қазақстан Республикасының Құрылтайы – заң шығару билігін жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының жоғары өкілді органы.

Құрылтайдың өкілеттігі оның бірінші сессиясы ашылған кезден басталады және жаңадан шақырылған Құрылтайдың бірінші сессиясының жұмысы басталған кезде аяқталады.

Құрылтайдың өкілеттігі Конституцияда көзделген жағдайда және белгіленген тәртіппен мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін.

Құрылтайдың ұйымдастырылуы мен қызметі, оның депутаттарының құқықтық жағдайы конституциялық заңда айқындалады.

53-бап

Құрылтай біртұтас жалпыұлттық сайлау округінің аумағы бойынша пропорциялы өкілдік жүйе негізінде конституциялық заңда белгіленген тәртіппен сайланатын бір жүз қырық бес депутаттан тұрады.

Құрылтай депутаттарының өкілеттік мерзімі – бес жыл.

54-бап

Құрылтай депутаттары жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы сайланады. Құрылтай депутаттарының кезекті сайлау жұмыс істеп тұрған Құрылтай шақырылымының өкілеттік мерзімі аяқталғанға дейін екі айдан кешіктірмей өткізіледі.

Құрылтай депутаттарының кезектен тыс сайлауы Құрылтайдың өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылған күннен бастап екі ай ішінде өткізіледі.

Жиырма бес жасқа толған, Қазақстан Республикасының азаматтығы бар, оның аумағында соңғы он жыл бойы тұрақты тұрып жатқан адам Құрылтай депутаты бола алады.

Құрылтай депутаттарының сайлауы конституциялық заңмен реттеледі.

Құрылтай депутаттары Қазақстан халқына ант береді.

55-бап

• ТАНЫМ

Аңыз алуан болса да, ақиқат – біреу

Географиялық тұрғыда бір-бірінен өте шалғай орналасқан халықтарда өзара ұқсас аңыз (миф), ертегілер жиі кездеседі. Ертегі мен аңыздың басты айырмашылығының бірі – ертегі қиял-ғажайыпқа негізделсе, аңыздың түбінде ықылым заманда болған бір оқиғаның шындыққа жақын желісі бар. Ескерте кететін маңызды бір тұс бар. Жер бетіндегі барлық халықта кездесетін аңыз жоқ.

Сурет: ЖИ

Фольклор жанрындағы мұндай ұқсастықтың болуын түсіндіретін негізгі 3 себеп бар:

– Жер бетіндегі барлық халықтың, ұлттың түп атасы бір екендігі. Барлығы бір атадан тараған соң аңыздың да ұқсас болуы заңдылық дейтін түсіндірме;

– Тіл менгеруге байланысты себеп. Басқыншылықпен не болмаса басқа да себеппен екі тілдің араласуынан туындау. Яғни, қарапайым түсінікке салсақ, қазақ тілі мен неміс тілін жетік білетін адамның бір аңызды екі тілде де айта алуынан шыққан ұқсастық. Біздің аңызды немістерге немісше, немістің аңызын қазаққа қазақша жеткізе білгендіктен, ортақ аңыздардың пайда болуы дейтін нұсқа бар;

– Үшінші нұсқа жоғарыдағыларға қарағанда қызығырақ. Бір мезгілде немесе араға уақыт салып, жердің екі бөлігінде бір оқиғаның қайталануы және оның

шешімінің бірдей болуы.

Сонымен, енді мысалға кезек берелік. Қазақ ауыз әдебиетінде бірде Төле биге, енді бірде Қазыбек биге телінетін оқиға бар. Ұзын-ырағы мынадай. Бірде биден төрелік сұрауға екі әйел келеді. Екеуі 4-5 жастағы балаға таласуда. Бірі «Бұл баланы мен туғанмын. Бесікте жатқан кезінде ұрлатып алдым» десе, екіншісі де «Бала менікі» деуден танбайды. Сол кезде би қылышын қынабынан суырып, «Төрелігін менен сұрасаңдар баланы ортасынан қак бөліп берейін» дегенінде манағы бесікте жатқанында ұрлатып алдым деген әйел шырылдап аяғына жығылып, «Ойбай, биеке! Аман жүрсе болды. Баланы мына әйелге бере беріңіз» дейтін оқиғаның немен аяқталғанын бәріміз білеміз. Білмейтіндер болса айта кетейік. «Бала мына шырылдап жылаған әйелдікі. Ішінен шыққан баласын өлімге қимай, тірі жүрсе болды

деп амандығын тіледі. Бала осы әйелде қалсын» деп шешім шығарады.

V-VI ғасырда өмір сүрген Артур патшаға (король Артур) тиесілі дәл осындай аңыз бар. Былай ойлап қарасаңыз, қазақ қайда, келыт қайда? Төле би мен Қазыбек би қайда, Артур патша қайда? Артур патша – Ұлыбританияның аңызға айналған билеушісі. Ел-жұрты сан ғасыр өтсе де ерлігіне әлі күнге дейін аһ ұрады. Ол жайлы жыр-дастандар шығып, талай фильм де түсірілген. Дегенмен, дәл осы оқиғаны сикыршы «Мерлин» жайлы сериалдың бір сериясында анық сипаттап, көрсетеді.

Кейде аңыздың жалпы желісі бірдей болғанымен, климаттық жағдайға байланысты ерекшеліктері болады. Мысалы, өзіміздің «Тау көтерген Толағай» аңызын алайық. Ішінен шыққан баласын елін (ауылын) құрғақшылықтан

құтқармақ болып, ашар басы бұлттан көрінбейтін тауды көтеріп әкеледі.

Әлем халықтарында Толағайға ұқсас кейіпкер бар ма? Грек мифологиясындағы Атлант, Геракл, кавказ халықтарының біразына тиесілі Нарт эпосы, үнділердің «Рамаяна» эпосындағы Хануман, қытайдың Ұлы Юй жайлы аңыздарында басты кейіпкерлер тауды ары-бері қозғай береді.

Геракл екі таудың ортасын жарып, теңіз жолын ашса, Юй су тасқынын тоқтату үшін тауларды орнынан қозғап, су арнасын бұрады. Бірақ, сюжет жағынан ең жақыны Хануман оқиғасы. Хануман емдік шөп үшін бір тауды көтеріп әкеледі. Толағай мен Хануманның ұқсастығы басқаларға қарағанда өте көп. Екеуі де тауды толығымен көтеріп әкеледі. Құтқару миссиясы бар және қаһармандыққа қоса адалдық сипатталған. Қазақ аңызында Толағай қаза тапса, Хануман – мәңгі өмір сүретін құдайлық сипатқа ие кейіпкер.

Біздің бала кезімізде теледидардан «Қаңбақ шал» мультфильмі жиі берілетін. Ертегісін де оқып өстік. Әлем әдебиетінде әлсіз шаруа мен жын-шайтандар жайлы аңыз, ертегілер баршылық. Соның ішінде біреуіне тоқталсақ. Немістердің ағайынды Гриммдерге тиесілі «Ібілісті алдаған шаруа» ертегісі бар. «Қаңбақ шалмен» ұқсастығы әлсіз кейіпкер мен алып күш иелерінің кездесуі, ақылмен амалдап жеңу. Айырмашылығы казактарда батырлық күш сынау элементтері басым болса, неміс нұсқасында экономикалық айлаға басты назар аударған.

Әлем халықтарының аңыздарындағы бұл ұқсастық әншейін кездейсоқтық емес секілді. Әлемдік өркениетті рухани тұрғыда байланыстырып тұрған бір тылсым күш бар.

Сіз қалай ойлайсыз?

Айсұлтан ЖАҚЫП,
журналист,
«Құрмет» орденінің иегері

• БІЛІМ ОШАҚТАРЫНДА

Көздің көрмеуі кедергі емес

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуды дамыту – маңызды әлеуметтік-педагогикалық міндеттердің бірі. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың, соның ішінде көру қабілеті бұзылған студенттердің, білім алу процесіне толыққанды қатысуына жағдай жасауды көздейді. Осы бағытта дене тәрбиесі мен спорттың рөлі ерекше, себебі, ол студенттердің физикалық дамуы мен психологиялық тұрақтылығы мен әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етеді.

Көру қабілеті бұзылған студенттердің қозғалыс белсенділігі бірқатар ерекшеліктермен сипатталады. Көру ақпараттарының шектелуі кеңістікте бағдарлау, қозғалысты үйлестіру және тепе-теңдікті сақтау дағдыларының дамуын қиындатады. Бұл жағдай дене тәрбиесі сабақтарында арнайы бейімделген әдістемелерді қолдануды талап етеді. Адаптивті дене тәрбиесінің негізгі мақсаты – студенттердің қозғалыс мүмкіндіктерін кеңейту, денсаулығын нығайту және өз-өзіне деген сенімділігін арттыру.

Көру бұзылыстарының деңгейіне қарай студенттер толық соқыр, жартылай көретін және көру қабілеті төмен топтарға бөлінеді. Әрбір топпен жұмыс жүргізу барысында оқыту әдістері жеке бейімделуі қажет. Мысалы, толық көрмейтін студенттер үшін дыбыстық және тактильді нұсқаулар негізгі ақпарат көзі болып табылса, көру қалдығы бар студенттерге контраст түстер мен ірі нысандарды қолдану тиімді.

Көру қабілеті бұзылған студенттердің сенсорлық және психомоторлық дамуы өзара тығыз байланысты. Көру қызметі шектелген жағдайда есту, сипап сезу және вестибулярлық жүйелердің рөлі артады. Сондықтан, дене тәрбиесі сабақтарында дыбыстық бағдарлар, тепе-теңдікке арналған жаттығулар және кеңістіктік қозғалыс ойындары кеңінен қолданылады. Мұндай жаттығулар қозғалыс дәлдігін арттырып, студенттердің кеңістікті сезіну қабілетін дамытады.

Инклюзивті ортада сабақ өткізудің негізгі қағидаларына қауіпсіздік, жеке ерекшеліктерді ескеру және эмоциялық қолдау жатады. Сабақ өтетін кеңістік алдын ала бейімделіп, кедергілерден тазартылуы тиіс. Мұғалім әрбір жаттығуды нақты сөздік түсіндірумен қатар, тактильді бағыттау арқылы көрсетуі қажет. Сонымен қатар, студенттердің жетістіктерін мадақтау және қолдау олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Қорытындылай келе, көру қабілеті бұзылған студенттерге арналған дене тәрбиесі мен спортты оқыту – арнайы әдістемелік және педагогикалық қолдауды талап ететін күрделі процесс. Бейімделген жаттығулар мен инклюзивті қағидаларды тиімді қолдану студенттердің физикалық дамуын жақсартып қана қоймай, олардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне және өмір сапасының артуына ықпал етеді. Инклюзивті дене тәрбиесі – қоғамның гуманистік құндылықтарының айқын көрінісі.

Медет ИСКАКОВ,
Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі дене тәрбиесі және спорт бөлімінің арнайы пәндер оқытушысы

• ДОДА

Балықшылар бәсекелесті

Балқаш көлінің мұз айдынында «Jastar Bolashaq» жастар бірлестігі ұйымдастырған қысқы балық аулау байқауы жоғары деңгейде өтті. Белсенді демалысты серік еткен балықшылар бас қосқан дода нағыз спорттық мерекеге айналды.

Нұрлос КӘРІМ,
«Ortalyq Qazaqstan»

Жарысқа қатысушылар қысқы ауа райының мінезіне қарамастан, шыдамдылық пен шеберліктің үлгісін көрсетті. Мұз үстіндегі тартыс барысында әр балықшы жылдамдығын, қармақ ұстаудағы ептілігін және шеберлігін паш етті. Ұйымдастырушылар қауіпсіздік талаптарын басты назарда ұстады. Сайыс басталар алдында қатысушыларға мұз үстіндегі қауіпсіздік ережелері түсіндіріліп, денсаулыққа жауапкершілік мәселесі ескертілді. Жарыстың әділ өтуін «Jastar Bolashaq» қоғамдық бірлестігінің, қала кәсіпорындары мен серіктес ұйымдардың өкілдерінен құралған төрешілер алқасы қадағалады. Нәтиже ауланған балықтың жалпы салмағына қарай шығарылды. Ұпай саны тең болған жағдайда ең ірі балық аулаған қатысушыға басымдық берілді. Қатысушылардың бірі Сұңғат Динасилов бұл сайысқа

15 жылдық тәжірибесін сынау үшін келгенін айтып, ұйымдастырушыларға алғыс білдірді. Төрешілер шешімі бойынша жеңімпаздар анықталып, бағалы сыйлықтармен марапатталды. Сонымен қатар «Ең үлкен балық», «Бірінші аулаған балық», «Ең стильді қысқы образ» және «FISH QUEEN» секілді арнайы номинациялар табысталды.

«Jastar Bolashaq» Жастар одағының төрағасы Ернат Қуантаевтың айтуынша, «Қысқы қармақ» сайысы Балқаш балықшылары үшін тек бәсеке ғана емес, ортақ мүдде мен ерекше спорттық жарыс түрі. Алдағы уақытта да саламатты өмір салтын насихаттауға және жастар бірлігін нығайтуға бағытталған спорттық жобалар жалғасын табады.

БАЛҚАШ

Сурет автордан

• ЖАҢА КІТАП

«Тағдыр әуені» жалғасады

Қала күніне орай Н.Гоголь атындағы облыстық әмбебап ғылыми кітапханада ақын, жазушы композитор Людмила Мельникованың «Мелодия судьбы» атты кітабының тұсаукесері өтті. Автордың 400 беттен тұратын мемуарлық еңбегінде оның өмір жолы, шығармашылық қызметі және тағдырындағы жарқын кезеңдер баяндалады.

Людмила Мельникова көп жылдар бойы қаланың музыкалық-әдеби өмірінің бел ортасында жүріп, 1970 жылдан бүгінге дейінгі аймақ тарихының бірқатар тарихи кезеңін оқырманға ұсынып келеді.

Кітапта қазақ және орыс тілдеріндегі тараулар, фотосуреттер, әріптестерінің естеліктері, педагогикалық қызметі туралы жазбалар, сондай-ақ, «Портрет глазами выпускников» бөлімі бар. Автор отбасы, оның тарихы мен дәстүрлері туралы да әсерлі әңгімелейді. Проза лирикалық әрі философиялық өлеңдермен үйлесім тапқан.

дермен үйлесім тапқан.

Кітап автордың 70 жылдығына орай Қарағандыдағы «Арқо» баспаханасында жарық көрді. Басылымға қала әкімдігінің мәдениет бөлімі мен Qasymkitar баспасы қолдау көрсеткен.

Кездесуге өңірдің белгілі ақын-жазушылары, зиялы қауым өкілдері жиналды. «Магнит», «Поэтические кружева» әдеби бірлестіктерінің өкілдері мен

ақындар Ольга Воротынская, Татьяна Ромашихина-Кравцова, Юлия Селиванова, Александр Ткаченко авторға арнаған өлеңін оқыды.

Астана қаласынан Қазақстан Жазушылар одағы Орыс әдебиеті жөніндегі кеңесінің Қарағанды бөлімшесінің жетекшісі Нұрлан Абильдин арнайы келіп, кітапқа жоғары баға берді және өз өлеңдерін оқыды.

Қарағанды облысы бойынша Ішкі мемлекеттік аудит департаментінде мемлекеттік қызметшілерінің Ар-намыс кодексінің, «Мемлекеттік қызмет» және «Жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңдарының нормаларын департамент қызметкерлерінің бұзу фактілерін хабарлау үшін 8:30-18:00-ге дейін жұмыс тәртібімен 56-31-35, 56-25-82 сенім телефондары қызмет етеді. Жеке және заңды тұлғалардың өтініштеріне арналған электрондық мекенжайы fink.kar@minfin.gov.kz

д

Жаңалық әрқашан жаныңызда!
<https://ortalyq.kz/>

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университетінің ұжымы
Дәурен Абзалұлы ҚАРАСАРТОВТЫҢ дүниеден озуына байланысты марқұмның отбасы мен жақындарына қайғыра көңіл айтады.
Орны толмас ауыр қазаның қайғысына ортақтаса отырып, отбасына сабыр мен төзім тілейміз.

д

Электрондық пошта:
ortalyk.kaz@mail.ru

САМБО

Қарсылас шак келтірмеді

Қарағандыдағы Жастар спорт кешенінде спорттық және жауынгерлік самбодан ерлер мен әйелдер арасындағы ел чемпионаты өтті. Оған елдің түпкір-түпкірінен келген 570 спортшылар қатысып, 10 салмақ дәрежесінде сынға түсті. Чемпионаттың ашылуында облыс әкімінің орынбасары Ораз Тәуірбеков пен Қазақстанның спорттық және жауынгерлік самбо федерациясының президенті Руслан Жақсылыков сөз алып, сайысқа қатысушыларға сәттілік тіледі.

Ораз Тәуірбеков, турнирдің маңыздылығына тоқталды. Сонымен қатар, Руслан Жақсылыков спортшыларға Федерацияның Алғыс хатын табыстап, жұмысына сәттілік тіледі.

– Мемлекет басшысы әрдайым бұқаралық спортты дамытуды, саламатты өмір салтын насихаттау қажеттігін баса айтты. Бұл бағытта өңірімізде жүйелі әрі нәтижелі жұмыстар жүргізілуде. Бүгінгі спорт мерекесі – соның айқын дәлелі. Барша спортшыларға жарқын жеңістер мен биік белестер тілеймін, – деді Ораз Тәуірбеков.

Жарыс жолына алғаш болып 50 келі салмақтағы жерлесіміз Маргарита Бажаева шыққан болатын. Ол Түркістан облысынан келген Айман Ибрагимовамен күш сынасты. Маргарита кездесуді соңына дейін жеткізбей, үш минуттың ішінде жеңісті қолдан жұлып алды.

– Чемпион атану үшін бар күшімді салдым. Жылдар бойы төккен маңдай тер мен еңбегім ақталды. Мақсатыма жеттім. Бәрінен бұрын ата-анамның және бапкерімнің үмігін ақтағанымна қуанамын. Бұл мен үшін алғашқы үлкен турнирім емес. Десе де, бойымда қобалжу болды. Бұл – тек менің ғана жеңісім емес, команدامның да жеңісі, – деді Маргарита Бажаева.

Қатысушылар үш татамиге

салмақ бойынша бөлініп, өзара мықтыны анықтады. Солардың қатарында 88 келі салмақта бак сынаған жамбылдық Абдурахман Умирзаков та бар. Ақтық кезеңде алматылық қарсыласын қапы қалдырып, жеңіс тұғырынан көрінді.

– Дәл осы сайысты көптен күттім. «Турнир өтеді» деп естіген күннен бастап, бірде-бір жаттығуды жібермедім. Жаттықтырушымымен бұған дейінгі жіберген қателіктермен жұмыс істедік. Жеңіс оңайлықпен келмеді. Қарсыластарым өте мықты. Бірақ, осы жарыстан «Алтын алып қайтамын» деп мақсат қойдым. Сол мақсатыма жеттім, – деді спортшы.

Жарыс қорытындысы бойынша облыс құрамасы командалық есепте І орынға шықты. Қоржындарында бес алтын, үш күміс және төрт қола медаль бар. Үш алтын, үш күміс, төрт қола медальмен командалық есепте ІІ орынға Түркістан облысының командасы шықты. Ал, үздік үштікті Қазақстан облысының командасы түйіндеді. Олардың еншісінде – екі алтын, екі күміс және үш қола медаль.

Диана ТЛЕМИС,
Е.Бөкетов атындағы
ҚарҰЗУ IV курс студенті

Сурет
ұйымдастырушылардан

ЖАҢА ФИЛЬМ

Рух пен ринг

Кеншілер қаласында Unico Play онлайн-кинотеатрының алғашқы спорттық драмасы – «Тренер аға» сериалының жабық көрсетілімі өтті. Бұл – кәсіпқой бокс тақырыбын арқау еткен отандық тұңғыш телехикая.

Қасымхан БҮРКІТҰЛЫ,
«Ortalyq Qazaqstan»

Сериал сегіз бөлімнен тұрады. Қазақ тілінде түсірілген, орысша субтитрмен ұсынылады. Алғашқы сериялары қазірдің өзінде көрерменге жол тартты.

Сюжет желісі боксшы Дарханның тағдырына құрылған. Әкесінің қазасынан кейін туған қаласына оралған ол мұраға қалған ескі бокс залын қабылдап алады. Кәсіпкердің қомақты қаржы ұсынып, залды сатып алуға табанды түрде кірісуі бастапқыда оңай шешімдей көрінеді. Алайда, әкесінің өлімі кездейсоқ болмағанын сезген сәттен бастап, Дархан үшін бәрі өзгереді.

Шындықты іздеу оны астыртын жекпе-жектер әлеміне жетелейді. Сол жерде ол әкесінің бұрынғы шәкірті болған өрмідей жасты құтқарып қалады. Осы сәттен бастап Дархан көше балаларына тірек болар «тренер ағаға» айналады.

Сериалдың өзегінде күш қолдану мен қылмыстық қысымға қарсы шынайы күш – өзін-өзі бақылау мен жауапкершілік идеясы жатыр.

«Бокс – біздің ұлттың мінезіндей. Сабырлы, бірақ соққысы ауыр. Қазақстан бұл спорттан әлемдік үздік бестікке талай рет енді. Бірақ, бапкер мен шәкірт арасындағы сенім, жаттығу залындағы күнделікті өмір көркем дүние ретінде ашыла

койған жоқ. Біз осы олқылықтың орнын толтырғымыз келді», – дейді жобаның авторы әрі бас продюсері Анара Жүнісова.

Шынында да, бокс қазақ үшін жат спорт емес. Олимпиада мен әлемдік додаларда көк байрақты талай желбіреткен чемпиондарымыздың жолы дәл осындай қарапайым залдан басталған. Ал, «Тренер аға» сол залдың ішкі рухын, үнсіз тәрбиесін, темірдей тәртібін экранға шығарып отыр.

Жобаның режиссері – көрерменге «Қаға» сериалы арқылы таныс Бейбіт Өнер. Бұған дейін де әлеуметтік реңкі басым туындыларымен көзге түскен режиссер бұл жолы спорт арқылы қоғамды сөйлетуді шешті.

«Сериалдың басты кейіпкері Дархан тек боксты үйрететін жаттықтырушы емес, ол жасөспірім

дерді қиындықпен күресуге, шешім қабылдауға және күрделі жағдайларда өз болмысын сақтауға үйретеді. Біз спорт пен тәлімгерліктің өмірді қалай өзгертіп, жас буынға жаңа мүмкіндіктер ашатынын көрсеткіміз келді», – дейді ол.

Түсірілім Қарағанды мен Пришати́нскіде өтті. Жасанды декорациядан гөрі өмірдің өз тынысы тандалған.

Жекпе-жек көріністерін халықаралық Nomad Stunts тобының мүшесі Канат Құдияров сахналаған. Ал, басты рөлді сомдаған актер үш ай бойы арнайы бокс және физикалық дайындықтан өткен.

Дархан бейнесін жас актер Қуаныш Құдайбергенов сомдады.

«Бүгінде кино тек ойын-сауық емес, мәдени және идеологиялық ортаның маңызды бөлігіне айналды. Жастар экран арқылы спортқа деген

сүйіспеншілікті сезініп, шабыт алса, біздің еңбегіміздің ақталғаны», – дейді ол.

Сериалға жас актерлермен қатар бокстан Олимпиада жеңімпаздары да тартылған.

Жобаның премьералық көрсетілімін ұйымдастыруға «STARTKINO» қоғамдық бірлестігі мен «ORTAU» креативті орталығы атсалысты. Олар Қарағанды өңірінде жастар шығармашылығын қолдауға бағытталған бастамаларды жүйелі түрде жүзеге асырып келеді.

«Тренер аға» күш пен қысым үстемдік еткендей көрінетін заманда нағыз күштің қайда екенін есіңе түсіреді. Ол – жұлдырықта емес, тәртіпте. Қысымда емес, жауапкершілікте. Ашуда емес, өзін-өзі ұстай білуде.

Сурет myshows.me сайтынан

БҰҚАРАЛЫҚ СПОРТ

Асығы алшысынан түсті

Елордада асық атудан Қазақстанның еңбек сіңірген спортшысы, әлем және Азия чемпионы, ҚР спорт шебері Мырзамұрат Қайыпбековтің құрметіне арналған асық атудан республикалық турнир өтті. Дүбірлі долаға еліміздің түпкір-түпкірінен 67 спортшы қатысып, өзара мықтыны анықтады. Байрақты бәсекеде облыс намысын қорғаған жерлесіміз Мейір Рахымжан да бар. Ол турнир барысында қарсылас шак келтірмей, жеңіс тұғырынан көрінді.

Ербол ЕРБОЛАТ,
«Ortalyq Qazaqstan»

Аталған турнирде облыс намысын Шет ауданына қарасты Ақ-

жал кентінің спортшылары қорға-

ды. Солардың қатарында өнер көрсеткен Мейір Рахымжан мергендігімен көзге түскен. Тартысты

бәсекеде қарсыластарына дес бер-

мей, алтын жүлдемен оралды.

– Жарысқа еліміздің әр өңірінен мықты спортшылар жинал-

ды. Қарағанды облысынан төрт спортшы қатысты. Басты мақсат – жеңіспен оралу. Бүгінде асық ату ел көлемінде қарқынды дамып келеді. Бала кезімізде аулада асық ойнап өскенбіз. Бүгінде бұл өнер кәсібі спорт түріне айналды. 2022 жылы облыстық жарыста жеңімпаз атанып, кейін Қостанайда өткен республикалық турнирде жүлделі орынға ие болдым. Осы нәтижелердің арқасында спорт шеберлігіне кандидат нормативін орындадым, – деді Мейір Рахымжан.

Асық ату – тек дәстүрлі ойын емес, дене төзімділігін, мергенділікті, ептілік пен жылдамдықты дамытатын спорт түрі. Ал, дәл осы спорттың ел көлемінде қарқынды дамып келе жатқандығы көңіл қуантады.

Сурет М.Рахымжанның жеке мұрағатынан

ХОККЕЙ

Сырт аланда ұпай жоғалтты

Қарағандылық «Сарыарқа» хоккей клубын биыл ел чемпиондары атанады деп дәмеленіп едік. Алайда, жерлестер кейінгі кездері сүренсіз ойын көрсетіп жүр. Соңғы кездесуінде сыр аланда әктөбелік «Құлагермен» ойнап, 3:4 және 1:4 есебімен жеңіліп қалды.

Ербол ЕРБОЛАТ,
«Ortalyq Qazaqstan»

Қос команда арасындағы бірінші кездесу тартысты өткен. Бірінші болып, алаң иелері есеп ашса да, жерлестер сапынан 13-ші минутта Эдгарс Сиксна таразы басын теңестіреді. Кейін араға біраз уақыт салып, әктөбеліктер қатарынан үш шайба салып, 4:1 есебімен алға

шығады. Десе де, қарағандылықтар сапынан 55-ші және 58-ші минутта Артем Лихотников қос шайба салып, есеп алшақтығын қысқартқан. Бірақ, жерлестер ойынның соңына дейін таразы басын теңестіре алмай, бірінші кездесуінде бір шайба айырмашылығымен жеңіліп қалды.

Қарымта кездесуде қарсыластар адым аштырмады. Төреші шайбаны ойынға қосқан бойда алаң иелері 2-ші және 4-ші минутта екі шайба салып кетті. Ал, жерлестер сапынан қос шайбаға қарымта ретінде 19-шы минутта Владимир Волков жауап қайтарып еді. Бұдан кейін алаң иелері ойынның 37-ші және 40-шы минутында есеп ашып, «Сарыарқалықтарға» мүмкіндік қалдырмады. Осы ойын жайында «Сарыарқаның» бас бапкері Владимир Князев пікір білдіріп, команданың ойыны жайында айтып берді.

– Негізгі, қос кездесу тартысты өтті. Біздің тараптан талай мүмкін-

дік болды. Біз сол мүмкіндіктерді дұрыс пайдалана алмадық. Енді алдағы уақытта сол қателіктермен жұмыс істейміз, – деді бас бапкер.

Жерлестер әзірге турнир кестесінде 83 ұпаймен – І орында. Екінші сатыда – елордалық «Nomad» клубы. Олардың еншілерінде – 80 ұпай. Елордалықтарда әлі ойналмаған үш ойыны бар. Ал, үздік үштікте 76 ұпаймен – ескемндік «Torpedo» клубы. Бұл клубтың да әлтізкізбеген қосымша төрт кездесуі бар.

Сурет клубтың әлеуметтік желісіндегі парақшасынан

ORTALYQ QAZAQSTAN   Қарағанды облыстық қоғамдық-саяси газет   Құрылтайшысы: облыс әкімдігі   МЕНШІК ИЕСІ: «Saryarqa Aqparat» ЖШС   Директор Қайрат Жүнісулы ӘБІЛДА   Директордың орынбасары Станислав Альбертович ПЕСНЕВ   Директордың орынбасары Ғалия Боранқұлқызы БАСТЕНОВА   Бас редактор Е.К. МҰСАБЕК   Бас редактордың орынбасары Қ.А. АЙТЖАН   Сайт редакторы А.Ә. СОВЕТ   Жауапты хатшы С.Б. ПИЯШ   Телефондар: Бас редактор: 43-38-53 Бас редактордың орынбасары: 43-58-08 Интернет-редакция редакторы: 43-38-33 Жауапты хатшы: 43-49-72 Жарнама, факс: 43-57-82, 43-21-55;   Меншікті тілшілер: Ақтоғай, Шет, Балқаш, Приозерск: 8-702-293-13-70 Қарқаралы, Нұра, Осакаров: 8-702-216-73-50 Теміртау, Саран, Шахтинск, Абай, Бұқар жырау: 8-775-189-33-19   ● Жарияланған мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді. ● Жарнамалар мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауап береді. ● Газетте жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды. ● Материалдың жариялану ақысы төленген   Газет Қазақстан Республикасы Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитетінде қайта тіркеуден өтіп, 2020 жылғы 15 желтоқсанда № KZ18VPY00030163 куәлігі берілді. Газет сейсенбі, бейсенбі, сенбі күндері шығады. Мекенжайымыз: 100009, Қарағанды қ., Әлімхан Ермеков көшесі, №33 Ұй.   Электрондық пошта: ortalyk.kz@gmail.com; ortalyk.kaz@mail.ru Жарнама бөлімі: ortalyk.reklama@mail.ru   QR-код   Газет жеткізілмесе 41-26-82, 43-57-88 телефонына хабарласыңыздар.   «БанкЦентрКредит» АҚ ҚФ Есеп-шот: kz50826MOKZTD2003131, БИК KСJBKZXX БИН 000840001412   Тарапымы 4 013   №17 тапсырыс. Индекс 65484 Офсеттік басылым. Көлемі 4 баспа табақ.   Бағасы келісім бойынша «Типография Арко» ЖШС баспаханасында басылды. Қарағанды қ., Сәтбаев к., 15. Газеттің компьютерлік орталығында теріліп, беттелген. Кезекші редактор Ерік НАРЫН